

פ"ב ה"ו

פ"ב ה"ו; פ"ג ה"א

ובכללן ר"ח חלקו עליו, שהדור הוא לפי הפרנס, שהוא מעצב את דמות הדור, והראיה מהמשל הקדמוני כאמה בתה, ועיין בהערות רש"ב שם. והנה רבי זה אינו רבינו הקדוש שבדודאי לא היה אומר לו ר"ח כן, וכן אינו רבי יהודה נשיאה הראשון בן ר"ג שאז כבר לא היה ר"ח בחיים, אלא נראה שזהו ר"י נשיאה השני, שכל הנשיאים ה"ן נקראים בשם רבי ורבינו סתם, ור"ח זה הוא ר"ח בר אבא שנקרא בירושלמי ובמדרשי א"י כמ"פ בשם ר"ח סתם.

דכתיב ותצא דינה [בת לאה] וכו'. כנ"ל שצריך להשלים, כמ"ש במדרש תנחומא וישלח, ותצא דינה בת לאה, ולא בת יעקב, תלאה הכתוב באמה וכו' - פשטין יציאה מיציאה. ובמדרש הגדול וכי אמנו לאה זונה היתה, חר"ש אלא מקיש יציאה ליציאה, לפי שכתב בלאה ותצא לאה לקראתו בדבר הקל לפיכך תלה בדינה יציאה, ותצא דינה בת יעקב אין כתיב כאן, אלא בת לאה הוי כאמה רבתה עכ"ל. ויבאר עפ"י סוטה פ"ג ה"ה, אמר ר"א כביכול היה במחשבה הוא לבדו היה ידוע שלא עלת על דעתה אלא בשביל להעמיד שבטים, ואחרי דרך הקב"ה לבדו ידע מחשבתה נכשלה דינה בתה שלא ירדה לסוף דעתה של אמה ותשבה שמעשיה הוא כמעשה אמה ועמ"ש בסוטה בזה. ברם יוסי הדרשן הזה מתוך חוסר ידיעת קבלת חז"ל בזה, חטא חטא גדול שהטיל דופי בלאה אמנו במ"ש בסוטה שם וכו"ל.

פרק ג - הלכה א

אמר ר"ז שמתוך שביררו מרדף וכוותו. עיין ברא"ש סימן ב, ובספר אור פני יצחק אות י"ג, אאמ"ר הגר"י פיגנבוים זצ"ל לא רצה להיות בורר מצד אחד ואמר לי הטעם כי בימי חרפו היה פ"א בורר מצד אחד אצל הגאון רד"ב מייזלש ז"ל וחדש הרבה חידושים בדן תורה זו ואח"כ ראה כי אם לא היה בורר מצד אחד לא היה מחדשם ע"כ.

ושם פירש הרא"ש שמתוך שזה ביררו מבין דבריו לאשורו, ואם יש לו שום צד זכות נושא ונותן עם חברו, נמצא שלא נשאר שום צד זכות נסתר ונעלם לשניהם וכו', והשלישי שומע מו"מ של שניהם ומכריע ביניהם ויוצא הדין לאמיתו עכ"ל. וביאור הדבר שמתוך שביררו אינו דן לפי השכל לבד, רק מתהווה בקרבו איזה רגש ודחף פנימי לחדור לקמטי הבעיות וטענות ומתיגע בהלכות ודינים בנ"ז מתוך דחף פנימי. וסיפר לי ר' חיים יהודה האלברשטם ראב"ד אושפצין זצ"ל הי"ד, חתן מורי הגאון רפ"י בומבך מח"ס אהל יהושע זצ"ל האבד"ק אושפצין דמתקרי היום אושוויץ, שאחד הגורמים שהגאון מהרש"ם זצ"ל נטה להקל בשאלות קשות שבאו לפניו כי לא היה מורה על פי השכל בלבד, אלא רגש של צער טמיר מלא את לבו כשבאה לפניו שאלה של עגונה או אפילו כשהדבר היה נודע להפסד גדול לקצב עד שהוציא אנחות מלבו על הדבר, ולפעמים מתוך צער לא היה יכול לאכול עד שחזר על כל צדדי היתר בפוסקים ראשונים ואחרונים בנ"ז.

מ"ט דר"מ כדי שיתבררו שלשתם מדעת אחת. כלומר שעיי"כ שהבע"ד בוררים להם יחד עוד אחד משותף לשניהם גם השני דיינים שבררו להם כל אחד אחד לחוד הרי הם בעיניהם כאילו שניהם ברורים ונמצא שנתבררו שלשתם מדעת אחת ומתוך כך בע"ד מצייתין להם כמ"ש בחר"מ סי"ג. ומ"ט דרבנן, לאו כולא מינך וכו', ביאורו עפ"י הרא"ש, יש חסרי דעת שטועים שהדיין יש לו להפך בזכותו של אותו שביררו ועומד במקומו לחפות בדברים אשר שלא כדין ונהגו כמה אנשים לברור להם תחבולות וכו'. ברם מי שעושה כן הר"ז מטה משפט, אלא מתוך שביררו להם מבין דבר לאשורו ואם יש לו שום צד זכות נושא ונותן עם חברו, וכן הדיין השני וכו', והשלישי שומע מו"מ של שניהם ומכריע ביניהם ויוצא הדין לאמתו ע"כ. ומעתה הכי פירשו. ומ"ט דרבנן שעיי"כ שהדיינים בוררים להם בעצמם צד שלישי שיכריע ביניהם, הר"ז רמז לדיין דלאו כולא מינך מבחר ומיסב מה דאת בעי להפוך בזכותו ולחפות דברים אשר לא כן, אלא אנא ואת מבחרין ומסיב מה דנן בעין, מה ששנינו רוצים, לגלות כל זכות וטענה הנעלם והנסתר של שני הצדדים. ולישא וליתן בדבר

ובכללן ר"ח חלקו עליו, שהדור הוא לפי הפרנס, שהוא מעצב את דמות הדור, והראיה מהמשל הקדמוני כאמה בתה, ועיין בהערות רש"ב שם. והנה רבי זה אינו רבינו הקדוש שבדודאי לא היה אומר לו ר"ח כן, וכן אינו רבי יהודה נשיאה הראשון בן ר"ג שאז כבר לא היה ר"ח בחיים, אלא נראה שזהו ר"י נשיאה השני, שכל הנשיאים ה"ן נקראים בשם רבי ורבינו סתם, ור"ח זה הוא ר"ח בר אבא שנקרא בירושלמי ובמדרשי א"י כמ"פ בשם ר"ח סתם.

דכתיב ותצא דינה [בת לאה] וכו'. כנ"ל שצריך להשלים, כמ"ש במדרש תנחומא וישלח, ותצא דינה בת לאה, ולא בת יעקב, תלאה הכתוב באמה וכו' - פשטין יציאה מיציאה. ובמדרש הגדול וכי אמנו לאה זונה היתה, חר"ש אלא מקיש יציאה ליציאה, לפי שכתב בלאה ותצא לאה לקראתו בדבר הקל לפיכך תלה בדינה יציאה, ותצא דינה בת יעקב אין כתיב כאן, אלא בת לאה הוי כאמה רבתה עכ"ל. ויבאר עפ"י סוטה פ"ג ה"ה, אמר ר"א כביכול היה במחשבה הוא לבדו היה ידוע שלא עלת על דעתה אלא בשביל להעמיד שבטים, ואחרי דרך הקב"ה לבדו ידע מחשבתה נכשלה דינה בתה שלא ירדה לסוף דעתה של אמה ותשבה שמעשיה הוא כמעשה אמה ועמ"ש בסוטה בזה. ברם יוסי הדרשן הזה מתוך חוסר ידיעת קבלת חז"ל בזה, חטא חטא גדול שהטיל דופי בלאה אמנו במ"ש בסוטה שם וכו"ל.

חזקיה הוה מהלך באורחא פגע ביה חד כותי וכו'. א"ל מה כתיב שום תשים עליך מלך וכו'. אינו מובן מה היתה כוונתו של הכותי בזה ומה שייך זה לכאן. ונראה לבאר עפ"י מה שידוע בקורות השומרונים שבשלשלת המנהיגות עמד אצלם תמיד כהן גדול בראש האומה ולא מלך ולא נשיא, משא"כ בישראל מ"ע הוא למנות עליהם מלך אלא שזקוק לזה הסכמת העם. ולפיכך במשך שלש מאות שנה לאחר כניסתם לארץ לא היה מלך כמ"ש בהעמק דבר בפרשת שופטים עיי"ש. וכן משה רבינו היה כמו מלך שנאמר ויהי בישורון מלך, וכן יהושע, אף שהיה לפני ירושה וישיבה, כמ"ש ברמב"ם. ולאחר החורבן היה הנשיא במקום מלך כמו שהוא בסוגיין מלך ביופיו תחזינה עינך, מלכא נסב כולא. ולאחרי שהגמרא מביאה שהתנהגות הנשיא המלך לא היה כראוי מביא בזה ההיא עובדא דחזקיה עם הכותי שהשומרוני הביע בזה צדקת השקפתם לא למנות עליהם מלך או נשיא אלא כה"ג העומד בראש האומה. וכוונת רבותינו להעיר ע"ז שהתנהגות הנשיא שלא כראוי נותן יד למינים ופתחון פה למקטרגים. ועיין סנהדרין כ, ויותר מבאר בספרי, דעת ר' נהוראי בזה עיי"ש. ולפי הנ"ל גבין מה שאמר הכותי לר"ח, רבהון דיהודאי חמי מה כתיב, שום תשים עליך מלך, אשים אין כתיב כאן, שאין זה מרצון ה', ואיך אתם ממנים לראש ישראל נשיא ואתם קורים לו מלך.

א"ל רבי את הוא רבהון דיהודאי א"ל אין וכו'. אינו מובן השאלה, ולמה לא, ונראה דרבי חזקיה זה היה ענוותן רוח נמוכה ושפל כרך שייף עייל ושייף נפיק שהוא מהמעלות שמנו חכמים באדם גדול כמ"ש בסנהדרין פ"ח. ברם הכותי הזה שלא ידע גדולתו שלא היה יכול לדעת הנפש הפנימית ודן לפי חיצוניותו בראיה שטחית, תמה את הוא רבהון דיהודאי, והוא בענוותנותו השיב לו אין, ואל תתמה ע"ז, "חמי" מה כתיב, כנראה שהיה ספר דברים בידו ולפיכך א"ל "חמי" מה כתיב, שום תשים עליך מלך, אשים אין כתיב כאן אלא תשים, ובכפל המקור על הפעולה, שום תשים, בהדגשה, דוהו ענינו של הציבור שאם מוצאים בו איש הראוי אז הרי הוא יבחר בו ה'. כ"ה במלך ונשיא וכו"ה ברכ בישראל ועד שאמרו יפתח בדורו כשמואל בדורו. וכזה להבדיל

פ'ג ה"ב, ה"ג, ה"ה

ממן הכא להכא ט מילין וכו'. עיין בציון ירושלים, ומ"ש

פ"ה ה"ה.

לעולם מוסיפין דיינים עד שיגמר הדין. באור שמח פ"ט

מהלכות סנהדרין ציין לדברי הרמב"ן דברים א, איכא אשא לבדי
טרחכם ומשאכם וריבכם, שכתב לשון הספרי, טרחכם, מלמד
שהיו ישראל טרחנין, היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח
אמר יש לי עדים להביא יש לי ראיות להביא, מוסיף אני עליכם
דיינים, והדין הזה לא ידעתי אותו שיהא בע"ד יכול להוסיף
דיינים יותר על שלשה בד"מ וכו'. ושמא נלמוד מכאן שיכול אדם
לומר שני דיינים אני בורר לי ותברור אתה שני אחרים והם
יבררו עוד אחד ויהא הדין נגמר בחמשה או ביותר וכו', שבכך
נצטוינו שנאמר צדק צדק תרדוף הלך אחר ב"ד יפה וריבוי
חכמים ב"ד יפה הוא עכ"ל. והוא כדברי הירושלמי והתוספתא
כאן עיי"ש ועיין בק"ע. ובספר אור הישר בה"ז נתקשה בדברי
הספרי, ולמה הם נקראים טרחנים אם יש לו עדים וראיות
לזכותו למה לא יביאם והרי תנן כ"ז שהוא מביא ראיה סותר את
הדין, ונשאר בצ"ע. וכן קשה אם רוצה להוסיף דיינים מדוע הוא
טרחן אם רוצה בב"ד יפה. ולק"מ וודאי אם יש לו באמת עדים
וראיות לזכותו, וכן אם באמת ובתמים רוצה להוסיף דיינים כדי
שיהיה ב"ד יפה, אין הוא טרחן ורוח חכמים נוחה הימנו. כרם
כוונת הספרי היא במקרה שאין לו עדים וראיות של ממש, וכן
יודע הוא שאין כל צורך להוסיף דיינים כי הב"ד נחית לעומקא
דדינא כל צרכו, אלא מכיון שחברו נוצח בדין הוא מעמיד
פנים כאלו כביכול יש לו צורך בהוספת דיינים, וכן כאלו יש לו
עדים וראיות של ממש בחשבו שע"כ יסכים בע"ד לפשרה, ואם
לא יועיל לא יזיק ואמנם יטריח הדיינים ע"י הוספת דיינים
אחרים שצריכים לחקור שוב העדים והראיות אבל מה לו בזה,
טרחן הוא, ואינו חושש לטריחא שהוא גורם להם בזה, ולפיכך
אמר מרע"ה איכא אשא לבדי טרחכם.

אלו הם הפסולין המשחקין בקוביא ומפריחי היונים וכו'.

בספר המדרין לרבי תנחום הירושלמי ערך אסטד, אסטדין - איצטדין, הוא בית משחק אשר בו משחקים שונים מכל המינים, ואצטדין הם המשחקים באבנים יקרות או בשחמט או בעופות ובבהמות, או קודם במעוף או במרץ, או יתחרו בו באיזה אופן שהוא, ולזה אמרו שור האיצטדין אינו חייב מתה שנאמר כי יגח ולא שגיחוהו, כי ככה עושים מעמידין שתי הבהמות וכל אחד יזעק על בהמתו כמו שהרגיל אותה בשביל שתגח האחרת עכ"ל. וזה היה ענין משחק שלהם, שכל מי שהטיב בתחבולותיו ובמזממותיו בשחק הקוביא או בשחק מעוף או מרץ בהמה חיה ועוף הוא היה המנצח על חבריו. ומבואר מדבריו שלא רק שחק של הנגיחה, רק גם שאר המשחקים היו קיימין בדרך כלל באיצטדין, כי האצטדין היה בית משחק, וכ"ה בערוך ערך אסטדא, אצטדין פירוש בית השחוקות וכו'. ומבואר בע"ז י"ז שההולך לבית משחק - אצטדין הר"ז בכלל מושב לצים, וכ"ה בירושלמי שם. ומבואר בסוף קידושין שאינם עוסקים בישובו של עולם לעדות וכמ"ש בבבלי מפני שאינם עוסקים בישובו של עולם אלא בליצנות חסרת מטרה וחוסר טעם למי שחורשו המוסרי והאסטי מפותח כל צרכו. אכן זהו החוש המוסרי והאסטי של חכמי ישראל והאומה האמונה על מוסרי תורה וחז"ל, אבל אצל הרומיים האלילים משחקי ליצנות כאלו עמדו במרכז חייהם ולא מנעם החוש האסטי והמוסרי והחוש של ישובו של עולם.

והנה בבבלי מסיק שאף לדעת ר"מ שני הדיינים בוררים להם השלישי, אלא שסובר שגם הבע"ד ביחד עם הדיינים בוררים להם השלישי. ולדעת חכמים הדיינים בלבד בוררים. ומלשון הירושלמי משמע שסובר להיפך, שלכו"ע הבע"ד בוררים את הדיין השלישי אלא שלדעת ר"מ רק הבע"ד בוררים כדי שיתבררו שלשתם מדעת אחת, ולדעת חכמים גם שני הדיינים בוררים, וכדמסיק, לאו כולא מינך מיבחר ומסיב מה דאת בעי, אלא אנא ואת מבחרין ומסבין מה דנן בעין. וקשיא על רבנן, מת אחת מהדיינים, הרי בחירתו כאלו לא היה ונשאר השלישי נבחר רק משני הבע"ד, שדעת הירושלמי אחרי שנבחר נבחר ואין הדיין החדש בוחר מחדש, נמצא שאף לדעת חכמים סומכין על זה ששלשתן מתבררין מדעת אחת של הבע"ד לבד והוא כדעת ר"מ. ולא חשה הגמרא לתרץ, כי מושג קושיא כאן ובמקומות הדומים ענינו הערה בעלמא, שכן באופן כזה אף חכמים סוברים שסומכין על בחירת הבע"ד לבד אחרי שהשלישי כבר נבחר אף מדיין המנוח ואין לבחרו פעם שניה, כנ"ל הפירוש בזה, ועיין במאה"פ.

הא דיינו לא. בחור'מ סי"ג, כותבים פלוני בירר את פלוני,

ופלגנו את פלוגי, וכ"י שלא כתבו יכולים לחזור בהם וכו'. ואין סתירה מכאן, אחרי שכן היה דרכם לכתוב שטרי בירורים מיד כמ"ש בב"מ כ ובנמ"י שם, וכ"ה במר"ק פ"ג ה"י"ח, שכתובים שטרי בירורים אף במועד. ואם נאמר שא"י לפסול דינו אף כשלא כתב למה התירו לכתוב במועד. וא"כ סתם זבל"א היה שטר בירורים בצדו ולפיכך אינו פוסל דינו, ועיין בירושלמי שם. אכן ברמב"ן דברים על הפסוק, איכא אשא לכדי טרחכם ומשאכם, הביא דברי הספרי מלמד שהיו טרחנים, היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח אומר מוסיף אני עליכם דיינים, וע"ז העיר הרמב"ן ודין זה לא ידעתי שיהא בע"ד יכו' להוסיף דיינים יותר על שלשה בד"מ, וכ"ש לאחר שטען בפניו וכו' עיי"ש. והנה דעת רבינו ירוחם בחו"מ שם שהוספת דיינים הוא כמו שפוסל דינו, שאין יכול לסמוך עליו לבד אך בצירוף אחרים, אחרי שמקודם החליט לסמוך עליו לבד, ובתחילת הטענות הוא כמו כתיבה כמ"ש בשו"ע שם. ויהיה זה נגד הירושלמי כאן שלאחר כתיבת שטר בירורין וה"ה לאחר שהתחילו לטעון שוב אינו פוסל דינו, וה"ה שאין מוסיף עליו. ומ"מ אין זה מוכרח, שיתכן שלדעת המכילתא לפסול הדיין לחוד ולהוסיף עליו לחוד, שאכן לפסלו אינו יכול אבל להוסיף עליו יכול הבע"ד להתנצל שאף שבירר מקודם רק אחד יכול להוסיף שהדין מתברר יותר בחמישה מבשלשה ואין זה פגם לבעה"ד, כמ"ש ברמב"ן שם ובשו"ע שם, ועיין במהא"פ.

ר"י אמר אפילו בדייני תורה האיק אמרין. פירוש האיק אמרו הלכה זו בשם ר"י, ומתוך שאף שבפירוש לא שמיעא לנו מכללא שמיע לנו, שכן תרין ב"נ וכו'. ומדאמר ר"י לא כל כמיניה מיטרפא בע"ד ש"מ שאם היה ר"י באנטיוכה היה יכול לומר מה דר"י אמר מקבל עלי אף שהופיע לפני הבר"ד באנטיוכה, וכ"ה בבבלי דף ל"א עיי"ש. ולקמן תרי ב"נ הוה לון דין בטבריה, זה אומר בב"ד הגדול וזה אומר בב"ד הקטן, שומעין לזה שאמר בב"ד הגדול. ומשמע אף שמנמק דעתו מפני שבב"ד הגדול יארך הזמן מפני ששם רבים דופקים על דלתותיה, אעפ"כ אין שומעין לו מפני שבב"ד הגדול הלכה מתבררת יותר מבב"ד קטן והרי הם במקום אחד.